

Buda Villő

Képzlet és valóság határán

(Névtani adalékok Szabó Magda *Tündér Lala* című meseregényéhez)

On the Border between Fantasy and Reality

(Nomenclature Additions to Magda Szabó's *Tündér Lala*)

A 20. századi irodalom egyik legolvasottabb magyar írójának, Szabó Magdának a tündérvilága nemcsak a gyerekek, hanem a felnőttek számára is tartogat mondanivalót: az univerzális népmesei igazságokon túl a Tündér Lala a felnőttek világának intrikáira és harcaira is rámutat. Ám nemcsak a regény mondanivalója lépi át a bevett gyermekirodalmi korlátokat, hanem szókészlete is, amelynek jelentős része az antik kultúrákból és nyelvekből táplálkozik. Mi jellemzi Szabó Magda írói névadását? Hogyan segítik az ókori mitológiai elemek a mű megértését? Miként járulnak hozzá a regényben felbukkanó nevek a mű valóságábrázolásához? A regény névtani elemzése segít a kérdések megválaszolásában.

Kulcsszavak: Szabó Magda, névtan, Tündér Lala, irodalmi névadás, gyermekirodalom

Tündér Lala (Fairylana) created by Magda Szabó, one of the most famous Hungarian authors of 20th century literature, contains a message not just for children, but also for adults: going past the universal motives of folk tales, Tündér Lala points to the intricacies and struggles of the adult world as well. Beyond the novel's message, its vocabulary also crosses the common boundaries of children's literature, being inspired by ancient cultures and languages. How can we characterize Szabó's process of literary naming? How does ancient mythology help us understand the novel? How do the names in the novel contribute to the depiction of the tale? The onomastic analysis of the novel helps answering these questions.

Keywords: Magda Szabó, onomastics, Tündér Lala, literary naming, children's literature

1. Bevezetés

Jelen tanulmány Szabó Magda *Tündér Lala* (1965) című meseregényének írói névadási sajátosságaival, motivációival, valamint névanyagának tipologizálásával foglalkozik. A kutatás során többek között arra a kérdésre keresem a választ, hogy miként járulnak hozzá a regényben felbukkanó nevek a mű valóságábrázolásához, a fantasztikum légkörének megteremtéséhez és a cselekmény értelmezéséhez. Ehhez kapcsolódó célkitűzésem a műben előforduló mitológiai és történelmi eredetű nevek, valamint a magyar és idegen nyelvű névalkotások konnotációinak és jellegzetességeinek elemzése.

Fontosnak tartom ugyanakkor megjegyezni, hogy a tanulmány névtani elemzése nem teljes körű, mivel kizárólag a regényben fellelhető személynevekre fókuszál, több ponton párhuzamot vonva a *Harry Potter*-könyvsorozat névanyagával.

A kutatás emellett kiegészül a közszavak egy különálló csoportjának, a műben felbukkanó varázsszerek és varázslatok neveinek vizsgálatával is.

Habár legszembetűnőbb jegeit vizsgálva a *Tündér Lala* mese, a mű cselekménye és a benne ábrázolt valóság több érdekes műfaji kérdést is felvet. A regényben két világ áll látszólag szemben egymással: a való világ (vagyis az emberek világa) és egy alternatív, másik világ (amely a tündérek világa). Érdemes megjegyezni, hogy a hétköznapi világ ütköztetése egy rendhagyó, a mindennapi tapasztalatainkat megzavaró világgal, a fantasztikus irodalom egyik jellemző motívuma (Maár 2001: 12). Ugyanakkor azon történetek esetében, ahol a valós emberi tapasztalat nem nyújt elegendő kapaszkodót (ebbe a kategóriába tartozik egy Tündérországból játszódó elbeszélés is), az íróknak vázlatot kell adnia a képzelet számára annak érdekében, hogy az olvasók képet alkothassanak az adott történet világáról, sajátosságairól, kontextusairól (Buda 2023). Meglátásom szerint a *Tündér Lala* fantáziavilágának megismerését többek között az irodalmi névadás is elősegíti.

A névadás világépítői funkciójára remek példa J. K. Rowling *Harry Potter* című könyvsorozata (1997–2007), amelynek cselekménye javarészt egy kitalált varázslóvilágban játszódik. Ahogy azt 2011-ben publikált tanulmányában Hertelendy Réka megállapította, a *Harry Potter* névanyagának személynevei egytől egyig tudatos írói választásról tanúskodnak. A történetben felbukkanó nevek mind elárulnak vagy sejtetnek valamit a szereplők külső vagy belső tulajdonságairól, múltjukról, hajlamaikról stb.; míg a helynevek jellemzően hangulati többlettel bírnak (Hertelendy 2011: 133–145). A mű névadása így kapaszkodót nyújt a helyszínek elképzeléséhez, a regényt benépesítő társadalmakról, sőt bizonyos esetekben még a cselekményről is.

Hasonló, tudatos írói szándék figyelhető meg a *Tündér Lala* névanyagának vizsgálatakor is. Szabó Magda meseregényének személynevei a *Harry Potter*-könyvsorozat szereplőjéhez hasonlóan (többnyire) beszélő nevek. A motivációhoz köthető szóalkotási eljárás azonban nemcsak a személynevek esetén figyelhető meg, hanem a történetben megjelenő varázsszerek és varázsigék kapcsán is, amelyeknek hatásai és funkciói visszafejthetők a latin nyelvből. Fontos megjegyezni, hogy a névanyag latin nyelvű összetételei és mitológiai utalásai az írónő latin műveltségére, magyar–latin szakos egyetemi képzettségére vezethetők vissza.

Érdekesség, hogy a történetben – egyetlen kivételtől eltekintve – kizárólag egyetemű nevek szerepelnek, tehát a mű nem követi a jellegzetes keresztnév-vezetéknev felépítést, sem a magyar népmesei névadásra gyakran jellemző jelzős szerkezeteket (Papp 1995: 45–53), amelyek a szereplők általánosítását, tipizálását szolgálják (például Gonosz Boszorkány).

2. Személynevek

A *Tündér Lalá*ban összesen huszonkilenc személynév található, amelyek nehezen csoportosíthatók és választhatók el élesen egymástól, így a tanulmány során a kategorizálás helyett csupán néhány jellemző szempontot figyelembe véve vizsgáljuk a regény névanyagát.

2.1. Kitalált és valódi nevek

A szereplők nevei között kitalált (például *Aterpater, Órika, Minó*) és valódi nevek (például *Bea, Simon, Jusztin*) egyaránt előfordulnak. Mivel a regény világa kettéoszlik a tündérek és az emberek földjére, érdemes megvizsgálni, hogy az eltérő szereplőtípusok milyen neveket viselnek. A névanyagot elemezve kirajzolódik, hogy míg az emberek kizárólag valós nevekkal szerepelnek, addig Tündérország lakóit (akik között tündérek, beszélő állatok és egyéb fantázialények is élnek) valós és kitalált nevekkal vegyesen illette az író.

Szabó Magda összesen huszonhat varázslénynek adott nevet a történetben, amelyből tizenkilencnek kitalált keresztnéve van, három pedig valós, ám mitológiai eredetű elnevezést kapott (*Írisz, Diké, Jusztin*). Érdekesség, hogy Tündérország három lakója, akik valós, egyben hétköznapi névvel rendelkeznek (*Atanáz, Huba, Simon*), nagy valószínűséggel mindannyian állatok (Huba egy szúnyog, Simon egy sas). Egyedül a Tündérország kapuját őrző Atanázról nem derül ki biztosan, hogy milyen fajba tartozik. Mivel azonban a két világot elválasztó határt Atanázon kívül egy szarvasbogár és egy mókus őrzi (akik nem kaptak nevet), könnyedén feltételezhetjük, hogy Atanáz is valamilyen állat. Ha a feltételezést igaznak véljük, úgy arra következtethetünk, hogy az író névileg megkülönböztette az emberszerű fantázialényeket az állatoktól.

Hasonló módszerhez folyamodott a Harry Potter-könyvsorozat szerzője, J. K. Rowling is, aki a varázsvilágból kimaradó embereknek (muglik) jellemzően átlagos csengésű neveket adott, szemben a varázsvilág szereplőivel, akiket színes, játékos, beszédes megnevezésekkel illett (Hertelendy 2011: 133–145). Ez alól a tendencia alól egyedül a főszereplők képeznek kivételt, akik a varázslóvilághoz tartoznak ugyan, mégis hétköznapi nevet kaptak – e különbségtétel Szabó Magda főszereplője (*Lala*) kapcsán is érzékelhető, aki az egyetlen szokványos hangzású névvel rendelkező tündér a történetben.

2.2. A személynevek motiváltsága

A *Tündér Lala* személynévanyagának egyik legfőbb jellegzetessége, hogy a szereplők javarészt úgynevezett beszélő nevekkel rendelkeznek, azaz a név és a személy között megfelelés található (Kovalovszky 1935: 20–34). Vannak olyan nevek, amelyek a szereplők belső vagy külső tulajdonságára, képességeire utalnak, míg más nevek a regény alakjainak múltjáról vagy a történetben betöltött helyzetükről árulnak el információkat az olvasóknak.

A *Tündér Lala* törpekirályának, *Minónak* a neve valószínűleg arra utal – kissé játékosan torzított alakban –, hogy a törpekirály (már ami testi méreteit illeti) kicsi. Neve egy rendhagyó fokozású latin melléknévből ered: *parvus* ('kicsi'), *minus*, *minor* ('kisebb'), *minimus* ('legkisebb') (Györkösy 1986: 343–344). Az egyszemű óriáskirály neve – *Dagi* – nyilvánvalóan a figura hatalmas termetére utal.

A gonosz varázslónak, *Aterpaternek* a neve egyértelműen jellemábrázoló funkciót tölt be. Jelentése 'baljós, vészjósló, sötét, gyászos apa' (Györkösy 1986: 61), ami összefüggésben áll a figura mesében betöltött szerepével.

A történet két fő emberalakja, *Bea* és *Péter* neve a szereplők tulajdonságait vetíti előre. A *Bea* név a latin eredetű *Beáta* női név lerövidült alakja, jelentése 'boldog' (Ladó – Bíró 1991: 175), míg a *Péter* a görög eredetű *petra* szóból származik, jelentése 'szikla, kőszikla' (Ladó – Bíró 1991: 119). *Bea* a történet kezdetén nagyon boldogtalan, a szülei ugyanis nem sokkal korábban életüket vesztették egy repülőgép-szerencsétlenségben. A kislány egyedüli támasza nagybátyja, *Péter*, aki igyekszik mindent megtenni annak érdekében, hogy felvidítsa unokahúgát. *Péter* tehát „kősziklaként” segíti húga árván maradt leányát, aki a történet végén megkapja ajándékba a tündérkirálynő jogarát, amely örök vidámságot és szabad bejárást biztosít Tündérországba. A történet során tehát az emberi szereplők beteljesítik nevük jelentését: *Péter* betölti a védelmezői szerepet, *Beáta* pedig megtalálja a boldogságot.

A történet egyetlen kételemű személynéve – *Néma Hal* – egyértelműen magában hordozza viselője legfőbb képességeit (pontosabban egy bizonyos képesség hiányát). A szereplő ugyanis egy beszélni nem tudó (ám buborékokkal kommunikálni képes) hal. E példa kapcsán természetesen felmerül a kérdés, vajon mennyiben számít tulajdonnévnek egy hétköznapi jelzőjú mesebeli lény. Ebben az esetben többek között *Vlagyimir Propp* megállapításából érdemes kiindulni, amely szerint attribútumnak tekinthetünk bármely olyan közszó mellett álló hétköznapi jelzőt, amely egy jellegzetes meseszereplő megjelölésére szolgál (Papp 1995: 45–53). Ahogy arra *Papp rávilágít*, ezek a jelzős szerkezetek a varázsmese legősibb rétegéből származnak, amikor még nem különült el a személynév a köznévtől, így a kérdést, hogy személynév-e egy jelzős szerkezetű mesebeli lény neve, nincs értelme eldönteni (Papp 1995: 45–53). Esetünkben a *Néma Hal* azért került be egyértelműen személynévek közé, mert az író követelesen nagybetűvel írta, ezzel utalva az elnevezés tulajdonnévi jellegére.

A közszoji jelentés dominál a regény összes latin nyelvből képzett nevében: a gyíkirály *Citó* neve azt jelenti, 'gyorsan, sebesen' – valószínűleg a fürgén szaladó gyíkokra utalva ezzel (Györkösy 1986: 104). A vízikirály *Und* neve minden bizonnyal a latin *unda* szóra vezethető vissza, amelynek jelentése 'hullám' vagy 'hab' (Györkösy 1986: 578).

Ám nemcsak az idegen eredetű, hanem a magyar szavakból eredő egyes nevek esetén is a közszói jelentés dominál. Ilyen például *Csill* – a patikus/feltaláló/varázsló – neve, amely valószínűsíthetően a *csillapít*, *csillapodik* szavakból ered, amelyeknek jelentése könnyen összefüggésbe hozható a szereplő mesterségével, aki varázsszereivel megkönnyíti Tündérország lakóinak életét, csillapítja fájdalmaikat. *Csill* egyébként tartalmi és nyelvi szinten is közvetítő szerepet tölt be a tündérek és a nem tündérek között: patikus volta éppúgy az emberekhez köti, mint az ember-agya – valójában azonban ő varázsló, tehát a tündérek világához is tartozik.

A patikus feleségét *Kenceficének* hívják. A *kencefice* szó jelentése napjainkban is ismert (hallatán általában valamilyen krémre vagy kenőcsre gondolunk). A *kencefice* értelemszerűen a *kence* szóval áll kapcsolatban, amelynek azonban tisztázatlan az alakulástörténete. A TESz. szerint szabálytalan nyelvújítási képzéssel (-cs és -e kicsinyítő képzővel) vagy elvonással keletkezhetett (*kencefice*, *kencsefencse*, *kenceficél*, *kencseficél* stb.) (TESz. 1970: 439).

Csillhez hasonlóan foglalkozására utaló nevet kapott *Tás*, a tündérek postása (neve valószínűleg a *postás* főnévből jött létre egyszerű elvonással); valamint *Gól*, a határőr, akinek a neve minden bizonnyal az angol *goal* szóból ered (jelentése: 'határ, határvonal') (Zaicz 2021: 280). Feltehetőleg *Omikronnak*, a tündérek nevelőjének is mesterségére utaló neve van. Az *omikron* a görög ábécé tizenötödik betűjét, az 'o'-t jelöli, amivel Szabó Magda valószínűleg Omikron nevelői/tanítói hivatására utal. A *mikron* fő jelentése ugyanakkor 'kicsiny', ami azt tükrözheti vissza, hogy a tündérek nevelője a kisgyerekeket tanította (Tolnai Új Világlexikona XII 1928: 85). Erős ugyanakkor a szó hangulatfestő hatása is.

Érdekes, hogy a feltehetően magyar nyelvből alkotott, kitalált nevek (Például *Csill*, *Kencefice*, *Tás*) között kevés hangzik valóban névszerűnek. Ennek oka valószínűleg a fantázianevek felépítésének jellegzetes változatossága és a szófaji szempontból szokatlan eredet (Papp 1995: 45–53).

2.3. Hangulatfestő jelleg

A motivált nevek közé sorolhatóak azok a személynevek is, amelyeknek jelentése nem köthető egyik szereplő tulajdonságához sem, esztétikai hatásuk mégis kapcsolatba hozható viselőjükkel (például *Topáz*). Ilyen hangulatkeltő név a címszereplő – *Lala* – neve is, amelynek hallatán (a becéző forma miatt) az olvasók akaratlanul is egy gyerekre asszociálnak. A kicsinyítő, becéző alak egyrésztől a preferált közönség műfaji elvárásaira reflektál, másrészt a személyesség, közvetlenség benyomását ébreszti (Petres-Csizmadia – Bárczi 2021: 167–182). A név hangalakja ráadásul az ismétlődő szótagok révén dallamos, bohókás hangulatú, ami szintén a gyermeki létre utal, sejtetve (de nem feltárva) a főszereplő külső-belső tulajdonságát. Természetesen azonban nem mehetünk el a mellett a tény mellett sem, hogy a *Lala* egyben a *Lajos* keresztnév egyik becézett változata is, amelynek jelentése 'hangos, híres + harc' (Ladó – Bíró 1998: 95). E név jelentése azonban nem áll egyértelmű kapcsolatban a szereplő semmilyen tulajdonságával. Felmerül a kérdés ugyanakkor, hogy Szabó Magda miért épp egy hétköznapi hangzású névvel illette a főszereplőt. A válasz valószínűleg a mű cselekményében

rejlük: a regény végén kiderül ugyanis, hogy Lalának emberszíve van, így Csillhez hasonlóan valahol az emberi világ és a tündérek világa között helyezkedik el, amire „emberi hangzású” neve is utal.

2.4. Nevek átvétele a mitológiából

A beszélő nevek egy altípusát képezik a mitológiai eredetű vagy mitológiai eredetre utaló személynevek is. Tündérvilág királynőjének (*Írisz*) neve megegyezik a görög mitológiában létező, azonos nevű istennőével, aki a szivárvány istennője és az istenek (elsősorban Zeusz) hírnöke (Trencsényi-Waldapfel 1983: 91). A szivárvány itt egyébként egy érdekes képzettársítás forrása is lehet: a tünékeny optikai jelenség ugyanis átvitt értelemben kapcsolatba hozható Írisz bizonytalan, határozatlan természetével.

A tündérr királynő államtanácsának egyik legfontosabb tagja *Jusztin*, aki a tündértörvények őre, és akinek a felesége szintén egy görög istennőről, *Dikéről* (az igazságosság és a jog istennőjéről) kapta a nevét. A *Jusztin* latin eredetű férfinév, jelentése 'igazságos, igaz' (ember) (Ladó – Bíró 1998: 85). A római mitológiában *Justitia* (erasmidá átírással: *Justicia*) az igazság, az igazságszolgáltatás és az erkölcsi erő istennője. Érdekesség, hogy *Justitia* alakja a görög mitológiában *Diké*, illetve *Themisz* istennők megfelelője (Pecz 2002). Az igazság és az erkölcs istenei tehát a görög és a római mitológiában egyaránt női istenek voltak, mivel azonban Szabó Magda történetében a törvény őre férfi, nem kaphatta meg egy az egyben valamelyik mitológiai istenség nevét – az író talán ezért döntött a valamivel szerényebb múltra visszatekintő *Jusztin* név mellett.

2.5. Motiválatlan és homályos motivációjú személynevek

A regényben előfordulnak úgynevezett motiválatlan és homályos motivációjú nevek is, igaz, jóval kisebb számban, mint motivált társaik. Ezekre jellemző, hogy 1) vagy egyáltalán nem áll kimutatható kapcsolatban a név a viselőjével (például *Meccs*, *Gigi*, *Hiló*); 2) vagy csak homályos konnotáció figyelhető meg. Ez utóbbira példa *Amalfi*, a tündérpalota testőrgárdájának kapitánya, aki egyben a tündérr királynő szerelme is. Előfordulhat, hogy nevét – a történet szerelmi szálára utalva – a latin *amare* ('szeretni') vagy *amator* ('szerető') szavakból képezte Szabó Magda (Györkösy 1986: 35). A *-fi* szóvég a férfi szerető játékos magyar megkülönböztetésére szolgálhat, mint ahogyan a latin is megkülönbözteti a szerelmeskedő, szerető férfit (*amator*) a női szeretőtől, kedvestől (*amatrix*). *Amalfi* ugyanakkor egy itáliai város neve is, amelyet katonák – Nagy Konstantin császár Melphéből menekülő emberei – alapítottak (valószínűleg innen a város neve is: 'Melphéből [érkezettek]'). A hely alapítási története a tündérkapitány tisztségére alludálhat (Wellner 1997: 59).

Az *Órika* névnek szintén lehet egyfajta homályos mellékjelentése. A regény története szerint Órika a tündérek nevelőjének, Omikronnak a lánya. Mivel az *omikron* szó a görög ábécé 'o' betűjét jelöli, elképzelhető, hogy Órika az *o* betű kicsinyítő képzős verziója (*ó-ka*), amely kapott egy *-ri* betoldást a gördülékeny hangzás vagy az esetleges

kellemes áthallások érdekében. Órika ugyanis önkéntelen áthallással több gyakori női név kicsinyítő/becéző alakjára emlékeztet: *Mária – Marika; Klára – Klárrika, Sára – Sárrika*.

Így vagy úgy, a homályos motivációjú neveknél semmiképp sem beszélhetünk biztos áthallásokról, ugyanakkor, mivel a regény személyneveinek többsége rendelkezik valamiféle többletjelentéssel, mindenképp érdemes elgondolkozni ezeknek a neveknél a lehetséges motivációján is.

3. Varázslatok és varázsszerek nevei

A Szabó Magda által megalkotott tündérvilág egyik legszembetűnőbb újítása, összevetve például Petőfi tündérvilágával (Seres 1966: 378–380), a tündérek tudomány iránti hódolata, akik rádiót és televíziót használnak, repülő futárösvényen haladnak, és tudós patikustündérekkel készíttetik el varázsszereiket. A különböző patikai termékek (varázsszerek) és varázslatok gyakran a cselekmény és a konfliktus legfőbb mozgatórugói, így mindenképp érdemes őket a személynevekhez hasonlóan vizsgálat tárgyává tenni. A regényben összesen hét varázsszer és egy varázslat neve szerepel, amelyek kivétel nélkül a latin nyelvhez köthetők.

Az egyik leggyakrabban előforduló varázsszer a regényben a *konvertor* nevű pasztilla, amelynek segítségével olyan alakot tudunk felvenni, amelyet akarunk. A név a latin *converto* szóból ered, amelynek jelentése 'átfordítok, megfordítok, megváltoztatok, átváltoztatok'. A *konvertor* egyrészt visszaható jelentést kölcsönözhet az igének ('átfordulok, átváltozom, megváltozom'), másrészt jelenthet a fenti igéből képzett főnevet ('átfordító, átváltoztató') is (Györkösy 1986: 138). Akár így, akár úgy, egyértelműen kiolvasható a szóból a varázsszer fő tulajdonsága. Egy másik készítmény a szintén tündérpatikában kapható *nonvideor* nevű varázsszer, amelynek hatására láthatatlanná lehet válni. A név az egyes szám első személyű, jelen idejű, passzív alakú latin *videor* szóra fejthető vissza, amelynek jelentése 'látszódok, látható vagyok' (Györkösy 1986: 597). A szót a *non* ('nem, ne') tiltást kifejező módosítószó előzi meg (Györkösy 1986: 366). A szóösszetétel tehát arra utal, hogy e varázsigé használatával nem látszódok, láthatatlan vagyok. A *reszisztó* a történet szerint egy olyan varázsszer, amelynek révén ellenállóvá válunk mindenféle vadászcselekménnyel szemben. A varázsszer a latin *resisto* igére vezethető vissza, jelentése 'ellenállok, ellenszegülök' (Györkösy 1986: 483). Ebben az esetben is világos a varázsigé mögötti jelentéstartalom.

A *nunkvám* egy olyan varázstabletta, amelynek hatására örökre elfelejtjük azt, amit a szer beadója kívánt. Az elnevezés a latin *nunquam* (vagy *numquam*) határozószóra vezethető vissza, amelynek jelentése 'soha' (Györkösy 1986: 369). A varázsszer hatására értelemszerűen soha nem emlékezünk vissza arra, amire a varázsszer alkalmazója szerint nem kívánatos visszaemlékeznünk.

Az *iterum* nevű gyógyszer – amennyiben még idejében be vesszük – elmulasztja a *nunkvám* hatását. A szó megegyezik a latin *iterum* határozószóval, jelentése 'másodszor, még egyszer, ismét, újra' (Györkösy 1986: 302). A varázsszer hatására értelemszerűen újra emlékezünk arra, amit korábban elfelejtettünk.

A *nonprotesztó* varázsszer hatására meggyengül azoknak az akarata, akiknek beadták a szert. A varázsige nyilvánvalóan a magyarul is közhasználatúvá vált *protestál* szóval áll kapcsolatban – a TESz. a „*protestál*” szót a latin eredetű *protestari* szóra vezeti vissza, amelynek jelentése az etimológiai szótár szerint ’nyilvánosan bizonyít, kijelent, tiltakozik’ (TESz. 1967: 296). Meg kell említeni ugyanakkor, hogy a kutatáshoz használt szótár (Györkösy Alajos *Latin–magyar szótára*) semmilyen tiltakozással, ellenállással kapcsolatos jelentéstartalmat nem rendel a gyógyszer nevét alkotó latin szavakhoz. A *protester* szó a latin *testor* ígére vezethető vissza, amelynek jelentése ’tanúsít, vall’ (Györkösy 1986: 555). A latin *pro + testor* jelentése: ’tanúskodik, bizonyóságot tesz, kijelent, biztosít’ (Györkösy 1986: 453). Ezeknek a latin szavaknak közvetlenül, amint látjuk, még semmi köze nincs a varázsige jelentéséhez. Ennek oka valószínűsíthetően az, hogy Szabó Magda nem a klasszikus (élő) latin nyelvből, hanem a később kibővült, reformáció korabeli, vulgáris latinból (neolatinból) „visszakölcsönzött” jelentést vette alapul. Az újlatin nyelvekben ugyanis a latinból átvett *protester* gyökeresen új jelentést nyert: ’tiltakozik’. A jelentésváltozás feltehetően arra vezethető vissza, hogy a 16. században a lutheránusok (vagyis a Luther Márton által megfogalmazott hittételeket elfogadó személyek) *protestáns*nak (tehát Luther mellett tanúskodóknak/kiállóknak) kezdték el magukat nevezni. Mivel azonban a *protestáns*ok egyidejűleg Luther kiközösítése ellen is tiltakoztak, a szó jelentése (feltehetőleg ennek is köszönhetően) kibővült a köznyelvben, így már kifejezhet tiltakozást is valamivel szemben (Fabiny 2010). Hatos Pál egyébként egy egészen konkrét eseményre is visszavezeti a szó jelentésbővülését: a második speyeri birodalmi gyűlésre, amely 1529. április 19-én zajlott. Ezen a gyűlésen a *protestáns*ok a gyűlés többségi határozata ellen tiltakoztak, amely kimondta, hogy Luther hívei ugyan megmaradhatnak vallásuknál, hitüket azonban nem terjeszthetik tovább a birodalomban. Az eseményt követően a *protestáns* elnevezés gyorsan terjedt, néhány éven belül a francia és angol diplomáciai nyelvben is megjelent (Hatos 2001: 175–176).

Szabó Magda számára tehát valószínűleg az újlatin nyelvekből „visszakölcsönzött” jelentés volt a szó elsődleges jelentéstartalma – ezt toldotta meg az író a *non* tagadást, tiltást kifejező módosítószóval: *non + protesztó*, amelynek hatására nem tudunk ellenállni, tiltakozni, ellentmondani, meggyengül az akaratumk.

A *szek* egy varázsige, amelyet ha kimondanak, nem éri zápor az esőben azt, aki kimondta, és az illető meg is szárad. A varázslat neve minden bizonnyal a francia *sec* szóra vezethető vissza – amely egyébként az ugyanilyen jelentésű latin *siccus*ból ered – jelentése ’száraz’ (Györkösy 1986: 511). A varázsszer hatására nem ázunk meg, vagy ha vizesek voltunk, megszáradunk.

Kiemelendő, hogy Szabó Magda a legtöbb esetben magyarosított írásmóddal igyekezett megkönnyíteni az olvasók számára az idegen szavak befogadását. A megalakított nevek rendkívül hangzatosak, pergően ritmikusok, a hagyományos gyógyszernevekhez hasonlatosak. Ám míg a hagyományos gyógyszerek fantáziáaneveit egészen a kémiai alapokig visszanyúlva, többnyire az összetevőkből állították össze (Szentesi 2013: 5–16) – ilyen például a *szalicil*, amely a latin *salix* szóból ered, jelentése ’fűzfa, fűz’ (Györkösy 1986: 494) –, addig Szabó Magda épp fordítva jár el: a varázsszerek fogyasztóinak elvárásai és a varázsszerek hatása alapján nevezi el tündérhon csodagyógyszereit.

4. A fantasztikum megteremtése a névadás által

A regény kijelölt névanyagának áttekintése után megállapíthatjuk, hogy a műben egyaránt vannak átlagosságot sugalló, hétköznapi nevek (például *Bea*, *Péter*), valamint az idegenségérzetet, az irrealitást fokozó rendkívüli nevek (például *Omikron*, *Aterpater*). Míg az előbbi típusba sorolható nevek a szokványosság benyomását keltik, addig az utóbbiak a hétköznapi világtól való elkülönülődést, a másságot sugallják.

A műben felbukkanó huszonkilenc személynév közül három az emberek világához köthető, huszonhat pedig a tündérek világához. Látható, hogy míg az emberek világában megjelenő karakterek egyöntetűen szokványos, általános hangzású neveket viselnek, addig a varázsvilágban élő szereplők nevei között vegyesen vannak hétköznapi és rendkívüli személynevek. Fontos azonban megjegyezni, hogy Tündérország huszonhat nevesített lakója közül csupán öt szereplőnek van hétköznapi hangzású neve, és ezek közül is csak három számít valós, jelen formájában anyakönyveztethető névnek (*Atanáz*, *Guba*, *Simon*), a maradék kettő feltehetőleg valamilyen becéző alak (*Gigi*, *Lala*). A fennmaradó huszonegy szereplő rendkívüli (idegen nyelvű, mitológiai eredetű, kitalált, meseszerű stb.) nevet kapott. Az átlagos hangzású nevektől való eltávolodás az idegenségtapasztalatot közvetítő névadás felé a mágikus világtérbe való átlépés szimbolikus eszköze lehet (Petres-Csizmadia – Bárczi 2021: 167–182).

A többségben lévő idegen nyelvű, kitalált vagy mitológiai (klasszikus) eredetű elnevezések – azáltal, hogy egyfajta furcsa, elképzelt világot éreztetnek – a fantasztikum megteremtésének eszközüvé válnak a regényben. Erről a szépírói technikáról egyébként Kovalovszky Miklós már 1935-ös névtani tanulmányában említést tett: szerinte az idegen nevek a kitalált világokhoz, illetve más (akár elképzelt) fajokhoz való tartozásra is utalhatnak (Kovalovszky 1935: 20–34).

A fantasztikum légkörét erősítő, idegenséget kifejező nevek ráadásul nemcsak a személynevek esetében vannak többségben, hanem a történetben megjelenő varázsszerek és varázslatok nevei révén is, amelyeket kivétel nélkül a latin nyelv szavaiból képzett az író – a latin varázslatnevek szintén távolságébresztő funkcióval bírnak. Itt érdemes megjegyezni, hogy jellemzően J. K. Rowling *Harry Potter*-könyvsorozatában is a latin nyelvre vezethetők vissza a varázslatok nevei.

5. A névadás mint a cselekmény mozgatórugója

Az írói névadás nemcsak a mű zsánerének és légkörének felépítésében játszhat szerepet, hanem a cselekményről és a történet tanulságairól is tartalmazhat egyértelmű vagy megfejtésre váró információkat. Az író által tudatosan, meghatározott céllal megválasztott nevek ugyanis esetenként előrevetíthetik a meseregény eseményeit, predestinálva a szereplők potenciális feladatait, lehetőségeit, viselkedésmintáztatit (Petres-Csizmadia – Bárczi 2021: 167–182).

A *Tündér Lalá*ban több olyan név is van, amely nemcsak viselője jellemét vagy külsejét ábrázolja, hanem a karakter sorsát, általa a cselekmény alakulását is előrevetíti. Ilyen nevet visel például a cselekmény nagy részében boldogtalanul vergődő kislány, *Bea*, aki a történet legvégén megkapja a tündérkirálynő jogarát, vele pedig

az örök boldogságot. Az ő neve a latin eredetű *Beáta* női név lerövidült alakja, jelentése 'boldog' (Ladó – Bíró 1991: 175).

Az események veszélyességét ígéri a fenyegetést hordozó karakternevek is (Petres-Csizmadia – Bárczi 2021: 167–182). Aterpater nevének jelentése 'baljós, vészjós, sötét, gyászos apa' (Györkösy 1986: 61), ennek alapján például okkal feltételezheti már a történet legelején az olvasó, hogy rengeteg konfliktust fog okozni.

A neveket azonban nemcsak külön-külön érdemes megvizsgálni, hanem a mű egészét nézve is. Mint arról már szó esett, az emberek világa nincs teljesen különválasztva az írói névadás által – erre következtethetünk az alapján, hogy emberi, valós személynevek (vagy azok becéző alakjai) is felbukkannak Tündérorszámban (például *Simon, Lala*). Szabó Magda valószínűleg tudatosan akarta részlegesen összemosni a két univerzumot a nevek által: a regény cselekményéből kiderül ugyanis, hogy az emberek és a tündérek világa – noha látszólag különbözik egymástól – voltaképpen mégis hasonló. Az emberek igazából fiatal tündérek, akik egyelőre még csak egymás nyelvét értik, évmilliók múltán azonban talán megértik majd az állatokat és a növényeket is, és egyszer majd ők is halhatatlanná válnak. Az elnevezések így rejtett módon a mű mondanivalóját és tanulságát is felfedik: „Szerettem volna igazságot szolgáltatni az embernek, aki mindenféle tündérprodukcióna képes, méghozzá sokkal kedvezőtlenebb körülmények között, mint egy tündér. Mert a tündér örökké él, vagy legalábbis évezredekig, az ember pedig 50, 60 vagy 70 évig, ha nagyon szerencsés, akkor nyolcvanig, és közben mennyi baja van, és mégis milyen csodákra képes a magánéletben, közéletben. A Tündér Lala tündérekről szól, mégis főhajtás nem a varázslatos tündérvilág, hanem a varázslatos embervilág előtt” – nyilatkozta Szabó Magda az Aczél Judit által szerkesztett *Ne félj! Beszélgetések Szabó Magdával* című interjúkötetben (Aczél 1997: 125).

Kiegészítésként érdemes megemlíteni, hogy a két világ egységességére különböző tárgyak felbukkanása is utal: Péter például termoszból önti ki a forró italt. A *termosz* (*θερμός*) görög eredetű szó, jelentése 'meleg, forró, izzó' (TESz. 1976: 903). A tündérek *termofort* (beteg testrészek melegítésére alkalmas melegvizet palackot) használnak a hasfájás elmulasztására (görög eredetű szó, az ógörög *φέρω* ['viszek, hozok'] igéből, illetve az ebből származtatott *φόρος* ['adó'] főnévből eredeztethető). A szóösszetétel 'meleget hozót, meleget adót, meleget/melegen tartót/tárolót' jelent (ÉrtSz. 1962: 737). Hasonlóan emberi találmány a Tündérorszámban felbukkanó *aszpirin*, amely egy ismert fájdalomcsillapító, vagy a *röntgenkészülék*, amelyet az orvosok ma is gyakran alkalmaznak betegségek felderítésére.

6. Összegzés

A regény névanyagát áttekintve megállapíthatjuk, hogy jelentős részét a motivált névadás uralja. A beszélő és leíró nevek révén azonban Szabó Magda nem csak a szereplők külső és belső tulajdonságaira mutatott rá. Abban az esetben ugyanis, amikor a név és a viselője közötti azonosulás nem kizárólagosan rámutató szereppel bír, hanem egyfajta beteljesítendő jóslatként is működik, az közvetve a regény cselekményét is előrevetíti.

A regény világépítése kapcsán látható az is, hogy az író a rendkívüli neveket helyezte előtérbe Tündérország lakóinak elnevezésekor, ami a szereplők mágikus világhoz való tartozását jelöli, ezáltal a nevek a fantasztikum megteremtésének eszközévé válnak a műben. A fantasztikum kidomborítását szolgálják a regényben felbukkanó varázsszer- és varázslatnevek is, amelyek kivétel nélkül a latin nyelvre vezethetők vissza, s amelyek szintén fokozzák a tündérek világának idegenségérzetét.

Összességében elmondható, hogy a meseregény szereplővilágának értelmezésében komoly szerepe van a névvizsgálatnak, különösképp a személynevek elemzésének, értelmezésének, mivel a névadás jelentősen épít a karakterek tulajdonságainak hangsúlyozására.

Ahhoz azonban, hogy pontosabb képet kapjunk Szabó Magda névadási szokásairól és leggyakrabban alkalmazott szépírói technikáiról, természetesen érdemes lenne kiterjeszteni a névtani vizsgálatot az író más műveire is. Érdekes feladat lenne névtani párhuzamot vonni például Szabó Magda korábbi meseregényével (a *Sziget-kékkal*), különös tekintettel arra, hogy az állatnevek vizsgálatára a névtudomány egészén belül sem jut sok figyelem (T. Somogyi 2015: 207–226). Ugyanakkor a teljesebb kép megrajzolása érdekében a kutatást akár az egész életműre is érdemes lenne kiterjeszteni.

Szakirodalom

- Aczél Judit (szerk): *Ne félj! Beszélgetések Szabó Magdával*. Debrecen: Csokonai.
- Buda Villő 2023: Öröklődő tündérmesék – A családi mitológia jelenléte Szabó Magda és Jablonczay Lenke meséjében. *Iskolakultúra* 33/5: 74–83. Online: www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/44410
- ÉrtSz. = Bárczi Géza – Ország László szerk. 1959–1962: *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Budapest: Akadémiai.
- Fabiny Tamás 2010: Protestor, protestari, protestatus sum. *Evangélikus.hu*, 2010. október 31. Online: <https://archiv.evangelikus.hu/publicisztika/protestor-protestari-protestatus-sum>
- Györkös Alajos 1986: *Latin–magyar szótár*. Budapest: Akadémiai.
- Hatos Pál 2001: *Reformáció és történeti hagyomány. A genfi reformációkép változásai a XVI–XX. században a historiográfiai elemzés tükrében*. Budapest: Osiris.
- Hertelendy Réka 2011: Fordítói kihívások és megoldások a magyar nyelvű Harry Potter-kötetekben. *Névtani Értesítő*, 33/1: 133–145. Online: <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2011.12>
- Kovalovszky Miklós 1935: Az irodalmi névadás V–VI. *Magyar Nyelv* 31/1: 20–34.
- Maár Judit 2001: *A fantasztikus irodalom*. Budapest: Osiris.
- Papp Ágnes Klára 1995: Köznév és személynév határán (98 Benedek Elek-mese névanyagának vizsgálata). *Névtani Értesítő* 17/1: 45–53.
- Pecz Vilmos 2002: Ókori lexikon. *Magyar Elektronikus Könyvtár*, 2002. Online: <https://mek.oszk.hu/03400/03410/> [2022. 07. 06.]
- Petres-Csizmadia Gabriella – Bárczi Zsófia 2021: A meseregény írói névadásának jellegzetességei. *Névtani Értesítő* 43/1: 167–182. Online: <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.10>

- Rowling, J. K. 1999: *Harry Potter és a bölcsek köve*. Budapest: Anonymus.
- Seres József 1966: Szabó Magda: Tündér Lala. *Jelenkor* 9/1: 378–380.
- T. Somogyi Magda 2015: Az írói névadás vizsgálata. In: Farkas Tamás – Slíz Mariann: *Magyar névkutatás a 21 század elején*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. 207–226.
- Szabó Magda 2021: *Tündér Lala*. Budapest: Móra.
- Szentesi Orsolya 2013: Generikus gyógyszerek elnevezése – Trendek és stratégiák. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 118/2: 5–16.
- TESz. = Benkő Loránd szerk. 1967–1976: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4*. Budapest: Akadémiai.
- Trencsényi-Waldapfel Imre 1983: *Mitológia*. Budapest: Gondolat.
- Tolnai új világlexikona I–XVII*. 1926–1933: Budapest: Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság.
- Wellner István 1997: *Itália*. Budapest: Medicina.
- Zaicz Gábor szerk. 2006: *Etimológiai szótár*. Budapest: Tinta.

Buda Villó a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területei: Szabó Magda, modern magyar irodalom.
E-mail: buda.villo@gmail.com